

Několik poznámek k restaurování nápísů na kamenosochařských památkách

BcA. Petr Gläser

KONTAKT: p.glaser@centrum.cz

Tento krátký příspěvek se dotýká problematiky restaurování nápísů na kamenosochařských památkách, i když předpokládám, že některá konstatování a závěry mají širší platnost. K výběru tématu mne přivedla jednak má nedávná zkušenost s rekonstrukcí nápísku na votivním kříži v Tetíně (okr. Beroun) a jednak seznámení s mnoha dalšími restaurovanými nápisy. Některé příklady jsou dobré, jiné špatné, některé vyvolávají úsměv a některé doslova vyrážejí dech. Bez nároku na komplexní pohled a všeobecné definice bych zde rád zveřejnil několik poznámek týkajících se především praktického restaurování.

Nápisy na památkách mají mnoho různých podob co se týče formy a obsahu. Od votivních, přes oslavné až po nápisy náhrobní.¹ V rámci konkrétní památky pak mají specifický význam a určitou pamětní hodnotu. V rieglovské teorii památkové péče mluvíme o záměrné pamětní hodnotě, která má od počátku, tj. od zhotovení díla, jasný účel: zprostředkovávat určitý historický moment budoucím generacím jako stále přítomný a živý². Zřejmě v nejjistší podobě můžeme takový účel hledat při vytváření pomníků.

Při restaurování nápísů je kladen velký důraz na zajištění maximálního množství dochovaných informací. S tím souvisí i potřeba kvalitní dokumentace, která se nemusí omezovat jen na fotografické metody, ale může využít širokou škálu výhod počítačového zpracování, kombinace s frotáží či odlitky a obtisky apod.

Nápis může obsahovat nejrůznější informace využitelné v mnoha vědních oborech. Aby mohl být spolehlivým historickým pramenem, je nutné zachovat jeho autenticitu. Tím se zvyšují nároky nejen na již zmíněný konzervační zásah, zajišťování dochovaného stavu, ale také na rekonstrukci.

Dále v textu uvádím vlastní postup při rekonstrukci písma na votivním kříži u zdi kostela sv. Jana Nepomuckého v Tetíně. Pro ilustraci a zdůraznění svého sdělení používám i jiného, nikoliv vlastního, příkladu restaurování nápísku na kamenosochařské památce.

Votivní kříž v Tetíně byl zhotoven z tzv. sliveneckého mramoru v roce 1790. Ze všech čtyř stran jsou na soklové části nápisy. Na zadní straně je český nápis, na ostatních nápisy latinské, které skrývají chronogram dávající vždy letopočet 1790. Formálně lze nápisy rozdělit do tří skupin. Na levé a pravé straně jsou latinské nápisy provedené v majuskule. Přední nápis je proti tomu složen z majuskulí i minuskulí. Zadní český text v novogotickém typu písma je velice obsáhlý a formálně uvolněný. Po podrobném zkoumání byly na několika písmenech nalezeny nepatrné vzorky oranžové barvy.

Zpočátku byla provedena pouze fotografická dokumentace. Učinili jsme také pokus zaznamenat zbytky písma, především drobného českého, pomocí frotáže, ale kvůli silně narušenému povrchu to nebylo možné. Pro větší přehled byly proto pořízeny fotografie v přirozeném bočním světle a pomocí grafického programu byla jednotlivá písmena vytažena černou barvou. Díky principu práce ve vrstvách bylo možné tvar písmen jednoduše korigovat nezávisle na podkladových fotografiích. Na konci pak bylo tímto způsobem pořízené zakreslení použito samostatně do dokumentace (viz obrazová příloha).

Pro rekonstrukci písma zbývalo nalézt úplné znění původních nápísů. Důležitým zdrojem informací se v tomto případě stal evidenční list nemovité kulturní památky. Kromě jednoduchého popisu a fotografie totiž obsahoval i kompletní přepisy textů. Při porovnávání s dochovaným stavem jsme narazili na několik drobných chyb a nepřesností. Nutno podotknout, že evidenční list byl zpracován v roce 1969 a již tehdy mohl být podstavec s nápisy značně poškozen, zejména relativně mělký český text na zadní straně.

Další upřesnění nám přinesla spolupráce s Dr. Janou Brajerovou, která se řadu let věnuje historii Tetína. Díky ní jsme získali další přepisy³.

1 Záměrně zde vynechávám rozličnou skupinu nápísů, kterou bychom mohli shrnout pod pojmem graffiti.

2 I. Hlobil (ed.), Alois Riegl, Moderní památková péče, NPÚ, Praha 2003.

3 Přepis textů z tetínské farní kroniky publikovala PhDr. J. Brajerová v např. J. Brajerová, *Procházka Tetínem*, s.d., s. 26 nebo J. Brajerová, *Tetín, co čas neodvál*, Tetín 2005, s. 78-79.

Texty byly nakonec poskládány dohromady ze tří zdrojů. Prvním byly nápisy na podstavci kříže ve své dochované podobě. Druhým pak zápis tetínské farní kroniky publikovaný v literatuře a třetím byly přepisy textů uvedené na evidenčním listu dotčené památky. Konečné znění rekonstruovaných nápisů bylo konzultováno s Dr. Pavlem Zahradníkem z NPÚ ústředního pracoviště v Praze.

V další fázi jsme se snažili správně doplnit tvar chybějících písmen a výtvarně je zapojit do harmonického celku. Podle pořízených zákresů bylo jasné, že text působí velmi kompaktně a vyrovnaně (zvláště na pravé a levé straně) aniž by byla písmena mechanicky opakovaná.

Jestliže při dokumentaci resp. zakreslování dochovaného stavu nápisů se počítačové zpracování ukázalo jako velmi dobré, pak v případě doplňování chybějících písmen (např. vkopírováním, které by se nabízelo) jsme museli od tohoto způsobu odstoupit hned zpočátku.

Chybějící písmena dostala svou definitivní podobu až na kamenném podstavci, kde byly nejlépe viditelné všechny stopy po případných zbytcích tahů apod. Podle kresby obyčejnou tužkou pak bylo písmo vysekáno do tmelu. Dostatečnou kontrolu nad vysekáváním písma poskytovalo mimo jiné nekompromisní boční světlo.

Na závěr bylo ještě společně se zástupcem památkové péče konstatováno⁴, že text by měl být více čitelný, a že jej bude nutné zvýraznit barevně.

Výše popsaná metoda jistě není unikátní, ale mnoho restaurovaných nápisů nás stále utvrzuje v myšlence, že restaurátoři se této problematice často dostatečně nevěnují. V horším případě si závažnost takového úkolu, jakým je rekonstrukce písma, ani neuvědomují a nejsou v tomto směru náležitě poučeni. Jistě, že nikdo není dokonalý a chybám při restaurování nápisů se nelze nikdy zcela vyvarovat. Nehledě k tomu, že někteří objednatelé či „tvořitelé“ nápisů nebyli sami často dostatečně vzděláni a texty zkomolili.

Jako jeden z velmi špatných příkladů restaurování nápisu na kamenosochařské památce jsem zvolil **nápisovou desku z kostela sv. Jana Křtitele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí** (viz obrazová příloha). Deska je součástí renesančního epitafu v presbytáři kostela. Byla restaurovaná v roce 2000 restaurátorem s povolením k restaurování kulturních památek.

Nápisová deska provedená ve velmi nízkém reliéfu působí nyní velice neohrabaně, diletantsky a uměle. Srovnáme-li fotografie pořízené před zásahem a po něm, zjistíme, že nápis byl na mnoha místech radikálním způsobem změněn.

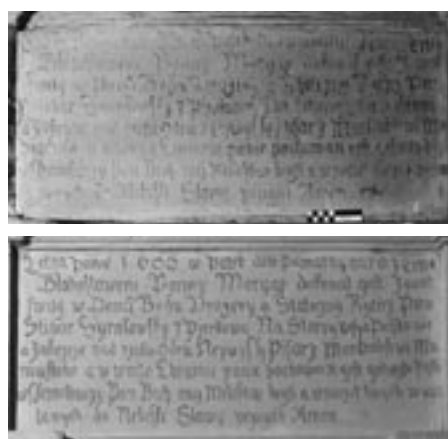
Restaurátor zjevně podcenil odbornou přípravu restaurátorského zásahu. Při porovnávání fotografií před a po restaurování shledáváme, že nešlo o rekonstrukci, a že nápis se s jistými defekty dochoval v celistvé podobě. Restaurátor při zvýrazňování a definování tvarů písmen zřejmě nevyhledal žádné analogie, i přesto, že časové určení mu poskytoval sám nápis. Navíc nebyl řádně poučen o vývoji písma a tak se snažil některé znaky „opravit“ a „přiblížit“ jejich současné podobě. Můžeme se proto jen podívat nad jeho variacemi na malé písmeno **k**, nad modernizovaným **w** apod. Restaurátor pak zachází ještě dále, když nad malými písmeny **u** vynechává kroužek a někdy jej, když je příliš zjevný, vtípně připojuje k jiným písmenům.

Stačilo by krátké nahlédnutí do jakékoliv paleografické čítanky, krátká konzultace s příslušným odborníkem. To není případ dílčího pochybení, to je čistě neprofesionální, diletantský přístup, který nakonec vede k poničení památky.

Na závěr mého krátkého pozastavení nad různými restaurátorskými přístupy se dobře hodí úryvek z kapitoly nesprávné restaurování v Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka: „*Když se památky svévolně změní, ztrácejí svůj historický význam a mění se ve velmi nespolehlivé svědky uměleckého chtění a umění minulosti, jimž byla více nebo méně odebrána cena originality. ... Z děl starého umění se stávají díla restaurátorů...*“⁵

Votivní kříž v Tetíně, latinský nápis na přední straně (zvýrazněný pro potřeby dokumentace)

Nápisová deska z kostela sv. Jana Křtitele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí. (nahore stav před restaurováním, dole stav po zásahu restaurátora)

REPRODUKCE TĚCHTO NÁHLEDŮ NALEŽNĚTE V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE V ZÁVĚRU SBORNÍKU (NA STRANĚ 57).

4 Zástupcem památkové péče byl v tomto případě J. Burget.

5 M. Dvořák, *Katechismus památkové péče*, NPÚ, Praha 2004, s. 33.

Několik poznámek k restaurování nápisů na kamenosochařských památkách

8

BcA. Petr Gláser

Votivní kříž v Tetíně,
grafické zakreslení dochovaného textu.

Stav po rekonstrukci písma
(před barevným zvýrazněním znaků)

Nápisová deska z kostela sv. Jana Křtitele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí,
nahore stav před restaurováním, dole po zásahu restaurátora.